
FORMATION OF KEY COMPETENCES IN PRIMARY SCHOOL AGE - A FACTOR AND PREREQUISITES FOR PERSONAL, PUBLIC AND PROFESSIONAL REALIZATION

Krasimira Dimitrova

“Prof. D-r Assen Zlatarov” University – Burgas, Bulgaria, dimitrowa_kr@yahoo.com

Nikolay Milev

“Prof. D-r Assen Zlatarov” University – Burgas, Bulgaria, nickolaymilev@hotmail.com

Abstract: The younger generation is expected to take an active part in public life, have a strong civic position and be able to defend it. The ability to adapt to the ever-changing social and political environment is a guarantee for successful implementation in different spheres of public life.

Key competences are a combination of knowledge, skills and attitudes that are especially important for personal development, social inclusion and realization, competitiveness, employability. Successfully formed key competences increase choice and increase adaptability to the changing environment and working conditions. These factors define individuals as social, mobile, competitive and motivated.

In order to ensure consistency and development in the formation of competencies, it is necessary to work for this from the admission of the child to an educational institution.

This article discusses the possibilities of forming key competences at primary school age. Attention is drawn to certain age-appropriate competencies. Methodical solutions are proposed for their practical application. An important factor for the successful practical implementation of innovative pedagogical models is the teacher. The other leading line of the article is related to the skills and competencies that a modern elementary teacher should possess.

Many key competences are formed by the implementation of non-traditional forms of learning - learning through action and experience, group / teamwork, project work, interactive methods and techniques, active communication and reflection on their own experience.

In the implementation of activities in the above educational forms, the development of the so-called contextual skills is achieved - algorithmic thinking, planning and realization of a goal, knowledge transfer, communication and speaking skills, tolerance, mutual assistance,

A leading approach in the implementation of non-traditional educational forms is interdisciplinary. The approach involves the realization of a project activity, integrating knowledge from different subject areas. In order to accomplish this task, students must use the knowledge gained in the different disciplines and their life experiences. In this sense, we are working on improving our knowledge transfer skills.

Keywords: key competences, soft skills, elementary school age, algorithmic thinking, interdisciplinary approach.

ФОРМИРАНЕ НА КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ В НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ – ФАКТОР И ПРЕДПОСТАВКА ЗА ЛИЧНОСТНА, ОБЩЕСТВЕНА И ПРОФЕСИОНАЛНА РЕАЛИЗАЦИЯ

Красимира Димитрова

Университет “Проф. д-р Асен Златаров”, Бургас, България, dimitrowa_kr@yahoo.com

Николай Милев

Университет “Проф. д-р Асен Златаров”, Бургас, България, nickolaymilev@hotmail.com

Резюме: От подрастващото поколение се очаква да участва активно в обществения живот, да има изразена гражданска позиция и да умее да я защитава. Умението за адаптация към все по-бързо променящата се социална и политическа среда, е гаранция за успешна реализация в различни сфери от обществения живот.

Ключовите компетентности представляват комбинация от знания, умения и нагласи, които са особено важни за личностното развитие, социалното включване и реализация, конкурентоспособността, пригодността за трудова заетост. Успешно формираните ключови компетентности увеличават възможностите за избор, повишават адаптивността към променящите се условия на живот и труд. Посочените фактори определят личностите като социални, мобилни, конкурентоспособни и мотивирани.

За да се осигури системност и надграждане при формиране на компетентностите, е необходимо да се работи за това от постъпване на детето в образователна институция.

В настоящата статия се разглеждат възможностите за формиране на ключови компетентности в начална училищна възраст. Вниманието се насочва към определени компетентности, подходящи за разглежданата възраст. Предлагат се методически решения за тяхното апробиране в практиката. Важен фактор за успешната практическа реализация на иновативни педагогически модели е учителят. Другата водеща линия на статията е свързана с уменията и компетентностите, които трябва да притежава съвременният начален учител.

Голяма част от ключовите компетентности се формират при реализация на нетрадиционни форми за учене - учене чрез действие и преживяване, група/екипна работа, работа по проект, интерактивни методи и техники, активно общуване и осмисляне на собствения опит.

При реализиране на дейности в изброените образователни форми, се постига развитие на т. нар. контекстни умения – алгоритмично мислене, планиране и реализиране на цел, трансфер на знания, комуникативно-речеви умения, толерантност, взаимопомощ,

Водещ подход при реализацията на нетрадиционни образователни форми е интердисциплинарният. Подходът предполага реализация на проектна дейност, като се интегрират знания от различни предметни области. За решаването на поставената задача обучаемите трябва да използват знанията, получени по различните учебни дисциплини и своя житейски опит. В този смисъл се работи за усъвършенстване на уменията за трансфер на знания.

Ключови думи: ключови компетентности, контекстни умения, начална училищна възраст, алгоритмично мислене, интердисциплинарен подход

Авторите изказват благодарност към научен проект № НИХ – 413/2018 г. „Изследване на контекстните компетенции в предучилищна и начална училищна възраст и разработване на конкретни педагогически модели за подкрепа на детската личност“ за финансиране на настоящата работа.

1. УВОД

Съвременната успешна личност е необходимо да притежава умения за адаптация към все по-бързо променящата се социална и политическа среда. Именно от това зависи успешната реализация в различни сфери от обществения живот.

Ключовите компетентности представляват комбинация от знания, умения и нагласи, които са особено важни за личностното развитие, социалното включване и реализация, конкурентоспособността, пригодността за трудова заетост. Успешно формираните ключови компетентности увеличават възможностите за избор, повишават адаптивността към променящите се условия на живот и труд. Посочените фактори определят личностите като социални, мобилни, конкурентоспособни и мотивирани.

В настоящата статия се разглеждат възможностите за формиране на ключови компетентности в начална училищна възраст. Вниманието се насочва към определени компетентности, подходящи за разглежданата възраст. Предлагат се методически решения за тяхното апробиране в практиката.

2. СЪСТОЯНИЕ НА ПРОБЛЕМА В ПРАКТИКАТА

Нормативна уредба

От учебната 2015/2016 година постепенно в българските училища се въведе нов предмет Технологии и предприемачество, който се изучава от I клас. Той замени дотогавашния "Домашен бит и техника", който се изучаваше от I до IV клас.

Промяната и въвеждането на новия предмет е основано на напредъка на съвременната техника и обществено развитие. Съдържанието на предмета е съобразено с промените, настъпили през последните години в обществото и бита на хората. Съвременният човек използва нови инструменти и устройства, нови домакински уреди, електронни магазини, електронни плащания. Децата трябва да формират понятия за важни акценти от бъдещия им живот. Въвеждането на предмета цели чрез обучение от началото на училищното обучение да се работи за постигане на седмата ключовата компетентност от Европейската референтна рамка „Инициативност и предприемчивост“.

Акцентът в новите програми е "учене чрез правене", т.е. всеки проект да се извършва с игри и творческа дейност. Изключително много са темите, които касаят предприемачеството. Още в първи клас децата ще се научат що е то цена и пари. Обвързването на учебния предмет с ключовата компетентност инициативност и предприемачество предполага изместването на акцента от работа по инструкция и образец към творчески дейности за изява на личностно значимите качества инициативност, предприемчивост и отговорност; към формиране на позитивно отношение към труда, съвременната техника и технологиите.

Учебната програма включва широко разнообразие от теми и дейности, чрез които на практическа основа се усвояват базисните технологични знания, умения и отношения, свързани с технологичната и икономическата грамотност на учениците като съществен елемент на тяхната обща култура. В процеса на практическа дейност се възпитават личностно значимите качества инициативност, предприемчивост и отговорност и се акцентира върху позитивно отношение към труда, към съвременната техника и технологиите.

Инициативността и предприемчивостта се разглеждат като следствие от осигуряваните в обучението практико-действени условия за избор на активност - самостоятелно вземане на решение и поемане на отговорност за извършваната учебно-трудова дейност от всеки първокласник. Чрез комплекса от технологични знания и умения, обвързани с практиката на хората и житейския опит на учениците, постепенно се изграждат съвременните ключови компетентности, определени с Европейската референтна рамка⁴⁶.

По отношение на формиране на икономическа култура, инициативност и предприемчивост учебните програми дават общи насоки за съответните класове:

Първи клас⁴⁷:

- Дейностите, свързани с изработване на изделия, се разглеждат като среда за изява на гражданските умения, за формиране на умения за работата в група, за възпитаване в предприемачески дух и устойчиво развитие.

- Новите понятия се въвеждат на практическа основа и осигуряват начално ниво на технологичната и икономическа грамотност като основа за изграждане на предприемаческа култура.

- Постигането на очакваните резултати от обучението може да се осъществи и чрез дейности извън класните стаи – излети сред природата, дейности, свързани с благородни каузи, за опазване на природната среда, учебни екскурзии, съвместни дейности с родители, проектно-базирано обучение.

Втори клас⁴⁸:

- Акцентира се върху позитивно отношение към труда, към съвременната техника и технологиите.

- Инициативността и предприемчивостта се разглеждат като следствие от осигуряваните в обучението условия за избор на активност - самостоятелно вземане на решение и поемане на отговорност, съобразно индивидуалните потребности и възможности на всеки ученик (познавателни, емоционално-афективни и психомоторни).

- Чрез комплекса от технологични знания и умения, обвързани с практиката на хората и житейския опит на учениците, продължава процесът на изграждане на съвременните ключови компетентности, определени с Европейската референтна рамка.

- Чрез конкретна практическа дейност продължава процесът на възпитание на личностно значимите качества инициативност, предприемчивост и отговорност и се формира позитивно отношение към труда, към съвременната техника и технологиите.

- Инициативността и предприемчивостта се разглеждат като следствие от осигуряваните в обучението практико-действени условия за избор на активност - самостоятелно вземане на решение и поемане на отговорност за извършваната индивидуална или групова учебно-трудова дейност.

Трети клас⁴⁹:

- Обучението в инициативност и предприемчивост се обогатява със знанията за популярни професии, за връзките между личните и обществените потребности и между потребители и производители.

- В процеса на обучение учителят стимулира и подкрепя самостоятелната проучвателна работа на учениците и „ученето чрез откриване”.

- Уменията за планиране на дейността се формират чрез разнообразните форми за организиране на конструирането, моделирането и изработване на изделие, свързани с подготовката на празници и обичаи.

- За дейностите, свързани с предприемачество се предвиждат дискусии, ролеви игри, проучвания и др.

⁴⁶ Учебни програми „Технологии и предприемачество“ (1. – 4. клас), МОН, mon.bg

⁴⁷ Учебна програма „Технологии и предприемачество“ 1. клас, МОН, mon.bg, в сила от учебната 2016-2017 г.

⁴⁸ Учебна програма „Технологии и предприемачество“ 2. клас, МОН, mon.bg, в сила от учебната 2017-2018 г.

⁴⁹ Учебна програма „Технологии и предприемачество“ 3. клас, МОН, mon.bg, в сила от учебната 2018-2019 г.

Четвърти клас⁵⁰:

- Предлагане и дискутиране на идеи и решения при опитно-изследователска работа, решаване на проблеми и разработване на малки проекти.
- Позитивно отношение към техниката и технологиите и разбирането на ролята им в живота на обществото.
- Инициативност и предприемчивост чрез работа в екип, разбиране значимостта на различни професии и необходимостта от лидери за развитието на общността, разширяване на икономически знания.
- Обучението в инициативност и предприемчивост е насочено към разширяване на познанията на учениците за начините на удовлетворяване на обществените потребности на хората.
- Учениците се запознават с опростен модел на кръгообразния поток на пари, продукти и ресурси в икономиката, като се поставя акцент само върху размяната на пари, стоки и услуги.
- Разширява и финансовата грамотност на учениците с понятия като пари, банка и други.
- Учениците осмислят придобитите знания за ролята на професиите и производството на стоки и услуги в контекста на обкръжаващата ги среда.

Състояние в практиката

Проведена анкета от авторите сред учители и ученици от различни градове и региони на страната – Бургас, Благоевград, Пловдив, Карлово, Дулово, Лом, става ясно, че акцентът при работа по предмета продължава да е конструиране и изработване на изделие. Знанията, свързани с предприемачество и икономически знания, остават на заден план. Учителите споделят, че методическите насоки, свързани с нововъведените знания, са недостатъчни. Липсва конкретно описание на работа по проект, свързан с икономическа култура и предприемаческо мислене.

Тези факти дават основание да се заключи, че е необходимо да се предложат педагогически модели и методически насоки към тях, които да подпомогнат работата на началните учители при формиране на икономически знания, предприемаческа култура и предприемчивост у подрастващото поколение.

**3. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФОРМИРАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКА КУЛТУРА,
ИНИЦИАТИВНОСТ И ПРЕДПРИЕМЧИВОСТ В НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ**

Акцент в представената работа са възможностите за извършване дейности по формиране на седмата ключовата компетентност от Европейската референтна рамка „Инициативност и предприемчивост“ при ученици от 1. до 4. клас.

Основна дейност за формиране на практическо приложение на получените знания е работа по проект.

Проектно-базираното обучение в началното училище

Проектно-базираното обучение в началното училище има своя специфика.

Важен акцент е, че всеки проект завършва с реализиране на краен продукт. В зависимост от крайния продукт, се определя структурата и продължителността на проекта.

Работата по проект за деца и ученици от начална училищна възраст трябва да отговаря на следните изисквания:

- проектът да е разработен около проблем, значим за дадената възраст;
- да се предвиди проектът да приключи с реализиране на краен продукт от дейността;
- да се планира популяризиране на крайния продукт, при което всеки член на екип да има шанс да покаже, представи, демонстрира своята дейност;
- крайната цел да е ясно формулирана при стартиране на проекта;
- достигането на крайната цел да е организирано на по-малки стъпки (дейности);
- да е планирана индивидуална и/или екипна дейност;
- екипната работа да е планирана във всичките ѝ аспекти.

При работа по проекти основен акцент се поставя върху прилагането на интердисциплинарен подход и екипна работа.

Интердисциплинарен подход

Чрез интердисциплинарния подход в обучението се постига разрешаване на поставената задача/проблем от гледна точка на получените знания по различни учебни дисциплини. По този начин обучаемите се приучват

⁵⁰ Учебна програма „Технологии и предприемачество“ 4. клас, МОН, mon.bg, в сила от учебната 2019-2020 г.

да извършват трансфер на знания, което ги подготвя за реалния живот. Интердисциплинарното обучение се използва за насърчаване на познавателните способности на обучаемите [Repko, Allen F. 2009].

Чрез изпълнението на учебни задачи, които изискват прилагане на интердисциплинарен подход се способства осмисляне на практически връзки и корелации, намаляване на фрагментирането на образователния процес.

Екипна работа

При екипната организация на работа основни акценти са:

- разделяне на групата на малки подгрупи;
- разпределяне на задачите между членовете на групата;
- за постигане на крайната цел е необходимо всеки член от екипа да е изпълнил своята задача.

С екипната работа се цели развиване на чувство за отговорност, толерантност, взаимопомощ, комуникативност [Папанчева. Р., Кр. Димитрова, 2007].

Разпределението на членовете на екипа е отговорност на учителя. Поради възрастовите особености децата все още не могат да поемат тази отговорност. В зависимост от характера на проекта – неговата продължителност, тематика, цел, дейности, учителят подбира членовете на даден екип. Добре е във всеки екип да има деца с различни възможности и интереси. Всеки екип има свой лидер с определени задължения. При учениците от 3. и 4. клас може да се предложи на членовете на екипа сами да изберат своя лидер, като се определят качествата, които той трябва да притежава – комуникативност, организираност, отговорност, умения, свързани със създаване и представяне на крайния продукт и др.

Ключови компетентности и контекстни умения

Ключовите компетентности са определени като необходими умения, които трябва да бъдат придобити от членовете на обществото за тяхната успешна бъдеща реализация. Ключовите компетентности и определени базови умения са необходими на за лична реализация и развитие, работоспособност, социално включване и активно гражданство.⁵¹

Контекстните умения или т.нар. меки умения се разглеждат като такива, които човек може да изгради сам и такива, които се формират при взаимодействие с други хора. Определят се като индивидуални и социални умения. Към индивидуалните умения могат да се отнесат уменията за обработване на информация, критично мислене, желанието за получаване на нови знания и самоусъвършенстване, планиране и постигане на цели. Основни социални умения са комуникация, умение за слушане, водене на преговори, работа в мрежа (networking), разрешаване на проблеми (problem solving), вземане на решения, асертивност⁵².

Меките умения допълват т.нар. твърди умения, които са нужни в определена професионална област. Например меките умения, които са необходими в предприемаческата сфера са свързани с лидерство, поемане на риск, въвеждане на иновации, управление на промените. В тази връзка се приема максимата, че меките умения предвиждат успеха в живота, като се търсят причинно-следствени връзки между меките умения и индивидуалните и професионални постижения на личността⁵³.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложени методически разработки на учебни проекти, свързани с теми за икономически знания, предприемаческа култура и предприемчивост, биха улеснили работата на началния учител и допринесли за формиране на редица ключови компетентности у учениците от начална училищна възраст.

Икономическите знания успешно могат да бъдат обвързани с обучението по математика в началното училище. На тази основа могат да се реализират проекти, чрез които се формират необходимите меки умения, както и предприемаческо мислене и култура. Подходящо е организиране на т. нар. учебни фирми, в които малките ученици преминават през различните етапи на планиране и реализиране на дейностите. При изпълнението на т. нар. „икономически проекти“ малките ученици са поставени в позиция, при която да

⁵¹ Key Competences and Basic Skills. https://ec.europa.eu/education/policies/school/key-competences-and-basic-skills_en

⁵² Engelberg, S. *A developmental Perspective on Soft Skills*. Speech at “Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification”, workshop in Bertinoro, FC, Italy. 2015.

⁵³ Cinque, M. *Comparative analysis on the state of the art of Soft Skill identification and training in Europe and some Third Countries*. Speech at “Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification”, workshop in Bertinoro, FC, Italy. 2015.

разпределят и изпълняват различни роли. Именно такъв тип проекти са гаранция за успешна бъдеща реализация на съвременните деца.

ЛИТЕРАТУРА

- Папанчева, Р., Кр. Димитрова. (2007). *Използване на екипната работа при интегриране на технологиите в началното училище*. Сб. Доклади Пета есенна научна конференция ФНПП, СУ „Св. Климент Охридски“. София.
- Barron, B., & Bell, P. (2015). *Learning environments in and out of school*. In D. C. Berliner & R. C. Calfee (Eds.), *Handbook of educational psychology* (pp. 323–336). London, UK: Routledge.
- Barron, B., & Martin, C. K. (2016). *Making matters. A framework for the assessment of digital media citizenship*. In K. Peppler, E.R. Halverson, & Y. Kafai (Eds.), *Makeology: Makers as learners* (pp. 45–71). New York: Routledge.
- Cantor, P., Osher, D., Berg, J., Steyer, L., & Rose, T. (2018). *Malleability, plasticity, and individuality: How children learn and develop in context*. *Applied Developmental Science*, 1. doi:10.1080/10888691.2017.1398649
- Cinque, M. (2015). *Comparative analysis on the state of the art of Soft Skill identification and training in Europe and some Third Countries*. Speech at “Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification”, workshop in Bertinoro, FC, Italy. 2015.
- Darling-Hammond, L., & Adamson, F. (2014). *Beyond the bubble test: How performance assessments support 21st century learning*. San Francisco, CA: John Wiley & Sons.
- Egalite, A. J., Kisida, B., & Winters, M. A. (2015). *Representation in the classroom: The effect of own-race teachers on student achievement*. *Economics of Education Review*, 45, 44–52.
- Engelberg, S. (2015). *A developmental Perspective on Soft Skills*. Speech at “Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification”, workshop in Bertinoro, FC, Italy. 2015.
- Korpershoek, H., Harms, T., de Boer, H., van Kuijk, M., & Doolaard, S. (2016). *A meta-analysis of the effects of classroom management strategies and classroom management programs on students' academic, behavioral, emotional, and motivational outcomes*. *Review of Educational Research*, 86(3), 643–680.
- Repko, Allen F. (2009). *Assessing Interdisciplinary Learning Outcomes*. Working Paper, School of Urban and Public Affairs, University of Texas at Arlington.
- Repko, A. & R. Szostak (2016), *Interdisciplinary research: Process and theory* (3d ed.) (Thousand Oaks, CA: SAGE).
- The future of education and skills Education 2030. (2018). OECD.
[https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf)